

ĐẶC ĐIỂM TÂM LÝ CỦA NGƯỜI BỊ HẠI LÀ NGƯỜI DƯỚI 16 TUỔI TRONG GIAI ĐOẠN XÉT XỬ CÁC VỤ ÁN XÂM HẠI TÌNH DỤC TRẺ EM

PHẠM VŨ MINH TRANG*

Tóm tắt: Trên cơ sở phân tích những đặc điểm tâm lý của người bị hại là người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục, những khó khăn, trở ngại do đặc điểm tâm lý này ảnh hưởng đến khả năng tham gia vào quá trình xét xử tại Tòa án của họ, bài viết đề xuất những biện pháp để khắc phục những khó khăn, trở ngại này của người bị hại trong thực tiễn xét xử hiện nay.

Từ khóa: Đặc điểm tâm lý; người bị hại; người dưới 16 tuổi; tội phạm xâm hại tình dục; Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015

Ngày nhận bài: 27/5/2024; Biên tập xong: 13/7/2024; Duyệt đăng: 24/7/2024

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF UNDER 16 YEARS OLD VICTIMS IN TRIAL STAGE OF CHILD SEXUAL ABUSE CASES

Abstract: By analyzing psychological characteristics of sexually abused victims who are under 16 years old and difficulties caused by these psychological characteristics that affect their participation in trial stage, the article proposes solutions to overcome these difficulties and obstacles of victims in trial practice.

Key word: Psychological characteristics; victims; people under 16 years old; sexual abuse crimes, the 2015 Criminal Procedure Code

Received: May 27th 2024; **Editing completed:** Jul 13th 2024; **Accepted for publication:** Jul 24th 2024

Đặt vấn đề

Khoản 1 Điều 37 Hiến pháp Việt Nam năm 2013 quy định “...Trẻ em được Nhà nước, gia đình và xã hội bảo vệ, chăm sóc và giáo dục; được tham gia vào các vấn đề về trẻ em. Nghiêm cấm xâm hại, hành hạ, ngược đãi, bỏ mặc, lạm dụng, bóc lột sức lao động và những hành vi khác vi phạm quyền trẻ em”. Trên tinh thần thượng tôn Hiến pháp, Đảng và Nhà nước ta đã có nhiều đường lối, chính sách và pháp luật thể hiện sự quan tâm, chăm sóc đến thế hệ trẻ nói chung và người chưa thành niên nói riêng trong mọi mặt của đời sống xã hội như kinh tế, văn hóa, giáo dục, thể thao... Tuy nhiên, bên cạnh đó, tình trạng người dưới 16 tuổi là người bị hại trong các vụ án liên quan đến hành vi xâm hại tình dục ở Việt Nam vẫn đang xảy ra và ngày càng diễn biến hết sức phức tạp và nguy hiểm, gây bức xúc trong dư luận xã hội. Theo số liệu thống kê của Tòa án nhân dân tối cao từ năm 2020 đến 2023, chỉ riêng ở các tỉnh Đồng bằng, Trung du Bắc bộ, Tòa án các cấp đã xét xử 1.568 vụ/1.670 bị cáo

phạm các tội xâm hại tình dục người dưới 16 tuổi¹.

Đứng trước tình trạng này, để bảo vệ các quyền và lợi ích hợp pháp của trẻ em theo nội dung của các Công ước quốc tế về quyền trẻ em, Việt Nam đã ban hành nhiều văn bản pháp lý khác nhau. Trong đó, pháp luật hình sự quy định về các tội phạm xâm hại tình dục đối với trẻ em tại Bộ luật Hình sự năm 2015 (sửa đổi, bổ sung năm 2017), cụ thể như Điều 142, 144, 145, 146, 147... Đồng thời, các văn bản dưới luật cũng được ban hành để hướng dẫn thi hành việc áp dụng pháp luật trong xét xử các vụ án hình sự loại này được chính xác và công bằng như Nghị quyết số 06/2019/NQ-HĐTP hướng dẫn áp

* Email: Pvmtrang.tandbn@gmail.com

Thạc sĩ, Thẩm phán Tòa án nhân dân thành phố Bắc Ninh, tỉnh Bắc Ninh. Nghiên cứu sinh khoa Luật, Học viện Khoa học xã hội

¹ Tòa án nhân dân tối cao (2020, 2021, 2022, 2023), Báo cáo tổng kết công tác năm 2023 và phương hướng, nhiệm vụ trọng tâm công tác năm 2024 của các Tòa án, <https://www.toaan.gov.vn/webcenter/ShowProperty?nodeId=/UCMServer/TAND319504>, truy cập ngày 15/4/2024.

dụng một số quy định tại các Điều 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147 của Bộ luật Hình sự năm 2015 (sửa đổi, bổ sung năm 2017).

Tuy nhiên, thực tiễn cho thấy vấn đề xét xử vụ án khi có sự tham gia của người bị hại là người dưới 16 tuổi đang còn tồn tại nhiều khó khăn, hạn chế. Một trong số đó là việc Thẩm phán sử dụng các kiến thức chuyên môn về đặc điểm tâm lý của người bị hại là người dưới 16 tuổi còn chưa thành thạo hoặc chưa mang lại hiệu quả cao trong thực tế xét xử, trong một số trường hợp còn có nguy cơ gây ra tâm lý tiêu cực, hoang mang, lo sợ, hoài nghi, thậm chí là xấu hổ cho người bị hại là người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục. Chính vì vậy, việc nghiên cứu về vấn đề đặc điểm tâm lý của bị hại là người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục có ý nghĩa lý luận và thực tiễn trong giai đoạn hiện nay.

Như vậy, trong phạm vi bài viết này, khái niệm người bị hại là người dưới 16 tuổi có thể được hiểu như sau: *Người bị hại là người dưới 16 tuổi là cá nhân dưới 16 tuổi trực tiếp bị thiệt hại về thể chất, tinh thần, tài sản trong các vụ án hình sự xâm hại tình dục.*

Theo nhóm tác giả B.G. Meshcherykova, V.P. Zinchenko², đặc điểm tâm lý của con người (*psychological characterization*) được hiểu là hình thức nghiên cứu đặc điểm cá nhân của con người, chứa đựng dữ liệu cụ thể về đối tượng đang được nghiên cứu (hành vi, hoạt động, đặc điểm nhân thân, các tài liệu khác được thu thập thông qua quan sát một cách có hệ thống trong các tình huống cuộc sống khác nhau). Đặc điểm tâm lý của con người được sử dụng như một phương pháp phụ trợ trong các loại hình nghiên cứu khác nhau như: Tâm lý học, luật học, xã hội học, giáo dục, y tế... Trong những trường hợp này, đặc điểm tâm lý của con người được thiết lập phù hợp với nhiệm vụ mà loại hình nghiên cứu cụ thể đặt ra. Vì vậy, việc nghiên cứu đặc điểm tâm lý của con người chỉ có thể phản ánh được những đặc điểm cần thiết cho việc giải quyết vấn đề đặt ra trong nghiên cứu liên quan.

Nhóm tác giả Adriana Dias Barbosa Vizzotto, Alexandra Martini de Oliveira,

² . Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко, *Большой психологический словарь*. - М.: Прайм-ЕВРОЗНАК. Под ред, 2003.

Helio Elkis, Quirino Cordeiro, Patrícia Cardoso Buchain³ thì cho rằng “*đặc điểm tâm lý là một thuật ngữ dùng để mô tả ảnh hưởng của các yếu tố xã hội đến sức khỏe tâm thần và hành vi của một cá nhân*”.

Tác giả Vasiliev V.L.⁴ đưa ra khái niệm đặc điểm tâm lý người bị hại là các yếu tố hình thành nhân thân của người bị hại, hành vi của họ trước, trong và sau khi tội phạm được thực hiện, đồng thời đưa ra những khuyến nghị thiết thực liên quan đến việc lấy lời khai của người bị hại và hướng tới việc giáo dục phẩm chất đạo đức và ý chí cho con người nhằm bảo vệ bản thân khỏi tác động của tội phạm.

Trên cơ sở nghiên cứu các tài liệu pháp lý và quan điểm khoa học của các nhà khoa học, có thể hiểu *đặc điểm tâm lý của người bị hại là người dưới 16 tuổi trong giai đoạn xét xử các vụ án xâm hại tình dục trẻ em là những biểu hiện về nhận thức, trạng thái tâm lý, hành vi xử sự khi người dưới 16 tuổi bị dâm ô, hiếp dâm, giao cấu, cưỡng dâm và sử dụng vào mục đích khiêu dâm.*

1. Đặc điểm tâm lý của người bị hại là người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục và một số vấn đề Thẩm phán cần lưu ý trong giai đoạn xét xử sơ thẩm các vụ án xâm hại tình dục trẻ em⁵

Người bị hại là người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục là người đặc biệt dễ bị tổn thương về mặt tâm lý và có thể bị ảnh hưởng nghiêm trọng cả về thể chất và tinh thần bởi các hành vi xâm hại tình dục. Người dưới 16 tuổi thường gặp khó khăn trong việc điều chỉnh cảm xúc và thiếu sự chín chắn về mặt tâm lý để ứng phó với áp lực mang tính cảm xúc nảy sinh trong quá trình tham gia hoạt động điều tra và xét xử vụ án hình sự với tư cách là người bị hại. Các phẩm chất, năng

³ Vizzotto, A.D.B., de Oliveira, A.M., Elkis, H., Cordeiro, Q., Buchain, P.C. (2013). Psychosocial Characteristics. In: Gellman, M.D., Turner, J.R. (eds) *Encyclopedia of Behavioral Medicine*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1005-9_918.

⁴ Васильев В.Л., *Юридическая психология: Учебник для вузов*. - 5-е издание, дополненное и переработанное, Питер, 2005 г. 655 с, <http://www.yurpsy.com/files/xrest/2/193.htm>, truy cập ngày 25/5/2024.

⁵ Nội dung này được tác giả tham khảo, kế thừa, cập nhật từ nội dung trong tài liệu “*Tập huấn nâng cao cho Thẩm phán tham gia xét xử các vụ án hình sự liên quan đến người - chưa thành niên: Cẩm nang dành cho học viên*” của UNICEF, 2022, tr.05-18.

lực tâm lý cá nhân của người dưới 16 tuổi để ứng phó với việc bị xâm hại tình dục thay đổi tùy thuộc vào nhiều yếu tố, chẳng hạn như: *Độ tuổi, sự phát triển về thể chất, quan hệ xã hội và trạng thái cảm xúc cá nhân của người dưới 16 tuổi; mức độ hỗ trợ, quan tâm và chăm sóc từ phía các thành viên trong gia đình đối với người bị hại.* Tác động tâm lý, ám ảnh của việc bị xâm hại tình dục đối với người bị hại trở nên trầm trọng hơn, đặc biệt là trong các trường hợp người xâm hại (người phạm tội) là người mà người bị hại luôn gần gũi và tin tưởng, hoặc là người mà người bị hại bị phụ thuộc về các nhu cầu cơ bản (ăn, ở, đi lại...). Thậm chí, trong một số trường hợp, người bị hại còn phải chịu khủng hoảng nghiêm trọng về mặt tâm lý khi những người có trình độ, địa vị xã hội lợi dụng sự tin tưởng hay sức ảnh hưởng của mình đối với người bị hại hoặc bằng các thủ đoạn khác nhau nhằm dụ dỗ, mua chuộc, đe dọa để thực hiện hành vi xâm hại tình dục đối với người bị hại là người dưới 16 tuổi. Những khủng hoảng về mặt tâm lý này kéo theo một loạt các phản ứng dây chuyền mang tính tiêu cực về mặt cảm xúc mà người bị hại là người dưới 16 tuổi phải trải qua, đòi hỏi Thẩm phán phải hiểu rõ, nắm được và vận dụng một cách linh hoạt vào quá trình xét xử vụ án. Những đặc điểm tâm lý này được thể hiện qua các phương diện như sau:

Một là, nhận thức pháp luật hạn chế của người bị hại là người dưới 16 tuổi

Người dưới 16 tuổi được xem là người tham gia tố tụng đặc biệt không chỉ vì độ tuổi của họ (nhóm người yếu thế), mà còn vì họ là những người có hiểu biết pháp luật hạn chế, gặp nhiều khó khăn trong việc tiếp cận thông tin pháp luật so với những người tham gia tố tụng khác, cụ thể là về việc bảo vệ quyền, nghĩa vụ và lợi ích hợp pháp của bản thân khi bị tội phạm xâm hại tình dục⁶. Cụ thể như sau: (i) Về mặt nhận thức pháp luật: Người bị hại do thiếu hiểu biết pháp luật hoặc do không hiểu luật nên dù có bị xâm hại thì cũng không dám phản ánh lại cho người thân thích (ông, bà, bố, mẹ, anh, chị...), cũng như không suy nghĩ đến hoặc tâm lý sợ hãi không dám tố giác người thực hiện hành vi phạm tội...; (ii) Nhận thức về hậu quả hành

vi do tội phạm gây ra: Không ý thức được về việc có nguy cơ mắc và bị lây bệnh truyền nhiễm, tổn thương bộ phận sinh dục, mang thai ngoài ý muốn hoặc mắc các bệnh lý khác; (iii) Nhận thức về khả năng tiếp tục bị xâm hại do cùng một người hoặc người khác gây ra: Không ý thức được về việc có nguy cơ tiếp tục bị xâm hại trong tương lai vì không dám phản ánh lại cho người thân thích hoặc tố cáo tội phạm; (iv) Tính dễ bị tổn thương hơn về mặt tâm lý của người bị hại là người dưới 16 tuổi so với người trong độ tuổi từ 16 đến 18 tuổi hoặc người bị hại là người từ 18 tuổi trở lên liên quan đến sự phát triển về mặt tâm lý, cơ thể, chức năng thần kinh, kinh nghiệm, kỹ năng sống, nhận thức của mỗi độ tuổi khác nhau là khác nhau. Thông thường, người bị hại là người dưới 16 tuổi thì sự phát triển về mặt cơ thể, tâm lý, nhận thức sẽ không bằng so với người bị hại là người từ 16 đến 18 tuổi và từ 18 tuổi trở lên.

Ngoài ra, trên thực tế có trường hợp người bị hại là người dưới 16 tuổi trực tiếp bị tội phạm xâm hại tình dục, đồng thời là nhân chứng trực tiếp của vụ án. Vì vậy, những ý kiến của người bị hại về các chứng cứ, tài liệu, đồ vật có ý nghĩa quan trọng giúp các cơ quan tiến hành tố tụng xác định tính khách quan của các chứng cứ, tài liệu đồ vật có liên quan đến vụ án, từ đó xác định các tình tiết trong vụ án hình sự. Tuy nhiên, hạn chế về nhận thức pháp luật đã dẫn đến hạn chế về nhận thức vai trò của bản thân người bị hại trong tố tụng hình sự, đặc biệt là trong giai đoạn xét xử vụ án hình sự xâm hại tình dục. Bởi lẽ, bởi đứng trước các cơ quan tiến hành tố tụng, việc tham gia vào các thủ tục tố tụng hoàn toàn xa lạ với môi trường và cuộc sống hằng ngày của người bị hại sẽ khiến cho việc thích ứng hoặc tham gia vào tố tụng gặp nhiều khó khăn, mà rào cản lớn nhất ở đây là do vấn đề về nhận thức và tâm lý lứa tuổi gây ra.

Ví dụ: Vụ án hình sự liên quan đến bị cáo Phan V. H. (sinh năm 1973) phạm tội hiếp dâm người dưới 16 tuổi theo Điều 142 Bộ luật Hình sự năm 2015 (sửa đổi, bổ sung năm 2017), cư trú tại huyện Lấp Vò, tỉnh Đồng Tháp. Bị cáo đã lợi dụng sự thiếu biết của người bị hại để thực hiện hành vi hiếp dâm với 02 người bị hại là Trần Thị C. (sinh năm 2013) và Trần Thị T. (sinh năm 2009)

⁶ Васильев В.А, *Тлдд.*

bằng cách dụ dỗ người bị hại “Cho quan hệ đi rồi mua cho điện thoại” để quan hệ tình dục. Bị cáo biết rõ những người bị hại là người chưa thành niên nên đã lợi dụng sự chưa chín chắn trong nhận thức về pháp luật, tình yêu, tình dục, sự quản lý không nghiêm khắc của gia đình để cố ý thực hiện hành vi giao cấu với 02 người bị hại⁷.

Hai là, trạng thái tâm lý bất lực, phức tạp và tiêu cực của người bị hại là người dưới 16 tuổi

Người bị hại là người dưới 16 tuổi thường có cảm xúc bất lực, phụ thuộc vào người lớn. Người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục thường xảy ra nhiều nhất trong mối quan hệ bị phụ thuộc, bị kiểm soát hoặc chi phối từ người phạm tội. Bản thân người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục thường là nữ (thậm chí hiện nay là có thể nam) có thân hình nhỏ bé, đa phần là người sống phụ thuộc vào gia đình, người trưởng thành. Do độ tuổi này đang trong quá trình phát triển về thể chất, hình thành nhân cách nên thường có sự non nớt về mặt tâm lý cảm xúc. Bên cạnh đó, với nền văn hóa Á Đông nên từ nhỏ, người dưới 16 tuổi đã được dạy là phải tôn trọng người lớn tuổi, nghe lời, không được cãi lại hoặc hỏi lại người lớn (hay nói cách khác là phản biện lại). Chính vì vậy, người dưới 16 tuổi có nguy cơ rất dễ bị xâm hại bởi người đã trưởng thành (thậm chí trong một số vụ án liên quan đến xâm phạm tình dục người dưới 16 tuổi, người phạm tội là người thân trong gia đình như cha mẹ, anh, chị, bạn bè hoặc thầy, cô, người quen biết...)⁸.

Ví dụ, trong tháng 4/2024, câu chuyện bé gái 12 tuổi ở tại huyện Thanh Trì (Hà Nội) nghi bị hàng xóm xâm hại dẫn đến mang thai gây xôn xao dư luận. Cô bé này mới chỉ học hết cấp 1, được chỉ định mổ đẻ ở tuần thứ 38 vào chiều ngày 17/4 vừa qua. Bố bé gái cho biết nhận thấy điều bất thường của con vào tháng 1. Sau đó, ông cho con đi kiểm tra và phát hiện bé gái đã mang thai

⁷ Tòa án nhân dân huyện Lập Vò, tỉnh Đồng Tháp (2024), Bản án số 06 xét xử bị cáo Phan V. H. - phạm tội hiếp dâm người dưới 16 tuổi (theo Điều 142 Bộ luật Hình sự năm 2015, sửa đổi, bổ sung năm 2017) ngày 30/01/2024, <https://congboanan.toaan.gov.vn/2ta1502392t1cvn/chi-tiet-ban-an>, truy cập ngày 25/4/2024.

⁸ Nguyễn Văn Lai, “Đặc điểm tâm lý tư pháp của người bị buộc tội, bị hại, người làm chứng là người dưới 18 tuổi”, *Tạp chí Dân chủ và Pháp luật*, số 1 (346)/2021, tr.27.

tháng thứ 6. Ông gắng hỏi và được con kể đã bị hàng xóm xâm hại rất nhiều lần vào những lúc mọi người đi vắng⁹.

Thông thường, chúng ta hay mặc định người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục sẽ có hành động cầu cứu hoặc phản ánh lại ngay cho gia đình. Tuy nhiên, điều này thường phù hợp với trường hợp người dưới 16 tuổi bị người không quen biết xâm hại tình dục và thường không đúng khi sự phụ thuộc và bất lực của người dưới 16 tuổi trong mối quan hệ mang tính phụ thuộc hoặc thân thiết đối với người phạm tội.

Hầu hết người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục mà người phạm tội lại chính là thành viên trong gia đình nên người bị hại vẫn sẽ duy trì tâm lý trung thành và gắn bó với gia đình. Người dưới 16 tuổi mặc dù bị xâm hại tình dục vẫn luôn mong muốn có được sự chấp thuận và nhận được tình cảm của gia đình và thường sẽ giữ im lặng vì sợ mất đi tình cảm từ phía gia đình¹⁰. Ngoài ra, người dưới 16 tuổi thường có xu hướng mong muốn được gần gũi với gia đình cũng như hướng tới về sự an toàn của bản thân và gia đình, cho dù sự tổn thương về mặt tâm lý do bị xâm hại tình dục nghiêm trọng đến mức nào và nếu được lựa chọn, người dưới 16 tuổi thường vẫn muốn được ở lại với gia đình. Người phạm tội xâm hại tình dục đối với người dưới 16 tuổi thường khai thác nhu cầu được yêu thương và gắn bó để “gây cảm tình” với người bị hại nhằm mục đích thực hiện hành vi xâm hại tình dục thông qua việc xây dựng niềm tin đối với người bị hại và tạo ra sự gắn bó với người bị hại trước khi bắt đầu hành vi xâm hại tình dục. Ngay khi mối quan hệ đã có dấu hiệu của việc xâm hại tình dục, người dưới 16 tuổi cũng cảm thấy khó khăn về mặt tâm lý khi “phản bội” người mà người bị hại đã yêu thương và phụ thuộc về mặt tình cảm.

Người bị hại là người dưới 16 tuổi còn có biểu hiện tâm lý tội lỗi và xấu hổ dẫn đến tức giận và trạng thái tự cô lập đối với môi trường xung quanh. Nhiều người bị hại là người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục

⁹ Lại Cường (2024), *Dạy điều gì cho trẻ em để ngăn chặn nguy cơ bị xâm hại?*, <https://treemvietnam.net.vn/day-dieu-gi-cho-tre-em-de-ngan-chan-nguy-co-bi-xam-hai-d4396.html>, truy cập ngày 20/6/2024.

¹⁰ Васильев В.А, *Tlđđ*.

không hiểu đó là hành vi vi phạm pháp luật của người phạm tội mà lại tự đổ lỗi cho bản thân và tự coi mình là một người “xấu” đáng bị xâm hại. Ví dụ, người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục có thể tin rằng mình đã có hành vi xấu hoặc tại bản thân không biết giữ gìn, quá gần gũi với người phạm tội nên bản thân đã tạo cơ hội cho người khác xâm hại tình dục, việc bị xâm hại tình dục là do chính mình tạo ra. Thực tế trong nhiều trường hợp, người dưới 16 tuổi có tâm lý tức giận với người phạm tội và có hành vi chống lại những người khác mà người bị hại cảm thấy không được bảo vệ từ những người này. Nếu bản thân người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục mà người phạm tội lại chính là thành viên trong gia đình, điều này thường đi kèm với tâm lý bị phản bội do chính người mà người bị hại yêu thương và tin tưởng gây ra¹¹.

Trong nhiều trường hợp, người bị hại còn có tâm lý xấu hổ và tội lỗi khi tiếp xúc với những người khác. Nhu cầu phải giữ bí mật về việc bị xâm hại tình dục khiến họ tự cách ly khỏi môi trường xung quanh như cha mẹ, anh chị em và các thành viên khác trong gia đình, hoặc người bị hại có thể mang tâm lý lo sợ bị ghê lạnh hay tách biệt ra khỏi gia đình. Điều này thường biểu hiện trong các vấn đề cá nhân của người bị hại như tâm lý hoài nghi, không tin tưởng vào người khác, kỹ năng xã hội kém hoặc miễn cưỡng khi nói về bản thân...

Người bị hại là người dưới 16 tuổi thường hướng tới việc tự điều chỉnh trạng thái tâm lý của chính bản thân mình. Người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục nhiều lần thường có xu hướng phát triển tâm lý bất lực, cho rằng bản thân bị mắc kẹt trong hoàn cảnh và chấp nhận hoàn cảnh của mình để tồn tại. Với mong muốn tự điều chỉnh tâm lý bản thân, người dưới 16 tuổi thường tự đưa ra một số chiến lược đối phó hoặc các biện pháp khác để đối phó với tình trạng bị xâm hại đang diễn ra, từ việc “đóng cửa” cảm xúc và cố gắng tỏ ra với những người xung quanh là bản thân không có chuyện gì xảy ra, cho đến xuất hiện tâm lý chạy trốn, tự tổn hại bản thân, lạm dụng chất gây nghiện và có hành động thiếu chuẩn mực

đối với người khác. Một số người bị hại tự “tách ra” hoặc tự loại bỏ chính mình trong tâm lý của bản thân khi việc xâm hại đang xảy ra - trong khi cơ thể người bị hại đang bị hành hạ, thì tự đánh lừa tâm lý của mình là bản thân đã “trốn thoát” đến một nơi an toàn. Người bị hại là nữ thường tự phản ứng bằng cách nội tâm hóa cảm xúc của họ thông qua việc thu mình lại, tự tổn hại bản thân hoặc thực hiện các hành vi cực đoan như tự tử, bỏ trốn hoặc lạm dụng các chất gây nghiện hoặc đồ uống có cồn. Người bị hại là nam lại thường thể hiện cảm giác bất lực và tức giận của mình thông qua các hành vi bạo lực, vi phạm pháp luật hoặc sử dụng chất gây nghiện và đồ uống có cồn¹².

Ví dụ, trong vụ án xâm hại tình dục tại Hải Phòng, qua lời chia sẻ của cô Hà Kim Y. với hơn 10 năm gắn bó với nghề giáo, cô đã nhiều lần chứng kiến những câu chuyện đau lòng về vấn nạn xâm hại trẻ em. Trong đó, ám ảnh nhất là câu chuyện của một nữ sinh bị hàng xóm - một người đàn ông 35 tuổi, đã có vợ con, được nhận xét là tử tế xâm hại trong một năm trời. Những ngày sau khi vụ việc vỡ lở, nữ sinh này bị ép phá thai và trở lại trường học tập bình thường. Chỉ duy nhất có điều khác lạ là em trở nên trầm tư, ít nói, luôn tìm cách cô lập bản thân dù thầy cô, bạn bè luôn cố gắng động viên, tâm sự. Học hết lớp 9, nữ sinh này nghỉ học, đi làm công nhân¹³.

Ba là, hành vi (phản ứng tiêu cực) của người bị hại là người dưới 16 tuổi bị ảnh hưởng do nhận thức và trạng thái tâm lý gây ra

Trái với mặc định thông thường rằng người bị hại là người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục sẽ tìm kiếm sự giúp đỡ, nhưng trên thực tế, nhiều người bị hại là người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục có xu hướng giữ bí mật (che giấu) về việc xâm hại tình dục trong nhiều năm¹⁴. Hành vi không hợp tác

¹² Thế Trung Ghi (2017), *Hành vi xâm hại tình dục trẻ em là gì?*, <https://tuoitre.vn/bai-2-hanh-vi-xam-hai-tinh-duc-tre-em-la-gi-1244833.htm>, truy cập ngày 15/6/2024.

¹³ Kiều Phương, Kiều Mỹ (2022), *Trẻ bị lạm dụng tình dục: Nỗi ám ảnh “kinh hoàng” của chuyên gia tâm lý*, <https://dantri.com.vn/giao-duc/tre-bi-lam-dung-tinh-duc-noi-am-anh-kinh-hoang-cua-chuyen-gia-tam-ly-20220124143834621.htm>, truy cập ngày 15/6/2024.

¹⁴ Đặng Văn Cường (2021), *Bạo hành, xâm hại tình dục trẻ em tại Việt Nam: Thực trạng, nguyên nhân và giải pháp*, <https://lsvn.vn/bao-hanh-xam-hai-tinh-duc-tre-em-tai-viet-nam-thuc-trang-nguyen-nhan-va-giai>

¹¹ Nguyễn Văn Lai, Tlđđ, tr.27.

hoặc khai báo một phần, chi tiết vụn vặt, cắt bỏ hoặc thay đổi lời khai của người bị hại là người dưới 16 tuổi là vấn đề các Thẩm phán cũng cần hết sức lưu ý trong quá trình nghiên cứu hồ sơ vụ án cũng như tiến hành thẩm vấn tại phiên tòa. Bởi lẽ, người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục khi được yêu cầu trình báo sự việc hay tìm kiếm sự giúp đỡ, người bị hại có thể không trình báo toàn bộ các chi tiết về việc bị xâm hại ngay cùng một lúc, ban đầu người bị hại có thể khai báo một phần hoặc bỏ qua, cắt bớt đi những tình tiết đã xảy ra hoặc che giấu thông tin. Do vậy, có thể thấy có nhiều điểm khác biệt trong lời khai của người bị hại giữa các buổi lấy lời khai khác nhau và người bị hại thường sẽ không khai báo một cách đầy đủ với cơ quan, người tiến hành tố tụng trong buổi lấy lời khai đầu tiên. Người bị hại bị xâm hại tình dục là người dưới 16 tuổi thường có xu hướng thay đổi lời khai của mình và phủ nhận việc tội phạm đã xảy ra, hoặc từ chối tham gia tố tụng sau lần khai¹⁵.

2. Khó khăn, trở ngại và biện pháp khắc phục nhằm đảm bảo sự ổn định tâm lý của người bị hại là người dưới 16 tuổi khi tham gia phiên tòa xét xử vụ án xâm hại tình dục trẻ em

2.1. Những khó khăn, trở ngại

Tuy người bị hại là người dưới 16 tuổi có khả năng đưa ra lời khai khi tham gia phiên tòa xét xử vụ án hình sự xâm hại tình dục nhưng trong nhiều trường hợp, người bị hại là người dưới 16 tuổi gặp khó khăn, trở ngại như sau¹⁶:

Một là, việc xét hỏi người bị hại là cơ sở để xét xử tại phiên tòa, tuy nhiên việc xét hỏi cần đảm bảo không làm tổn thương “lần thứ hai”. Để làm được điều này, đòi hỏi thành viên Hội đồng xét xử cần có kỹ năng và phối hợp với các chủ thể khác để hạn chế nhất việc người bị hại phải nhắc lại tổn thương của mình.

phap1614095658.html, truy cập ngày 10/6/2024.

¹⁵ Nguyễn Văn Điền (2019), *Một số khó khăn và giải pháp nâng cao hiệu quả công tác đấu tranh phòng, chống tội phạm xâm hại tình dục trẻ em*, <https://moj.gov.vn/qt/tintuc/Pages/nghien-cuu-trao-doi.aspx?ItemID=2477>, truy cập ngày 19/6/2024

¹⁶ UNICEF (2022), Tài liệu “Tập huấn nâng cao cho thẩm phán tham gia xét xử các vụ án hình sự liên quan đến người - chưa thành niên: Cẩm nang dành cho học viên”

Hai là, trạng thái tâm lý căng thẳng đến từ tính trang nghiêm của thủ tục tố tụng tại tòa án. Người dưới 16 tuổi là người bị hại trong các vụ án xâm hại tình dục thường bị căng thẳng nên có xu hướng hoạt động ở mức độ thấp hơn, điều này khiến người bị hại gặp khó khăn trong việc suy nghĩ một cách rõ ràng, ghi nhớ và thể hiện bản thân. Việc Thẩm phán dành thời gian để xây dựng mối quan hệ và tạo ra môi trường thân thiện với người bị hại có thể giúp họ giảm bớt căng thẳng và cho phép họ đưa ra lời khai chính xác hơn. Tính trang nghiêm của phòng xử án có thể khiến người dưới 16 tuổi cảm thấy rất lo lắng và cản trở khả năng trả lời các câu hỏi của Thẩm phán. Ngoài ra, việc thẩm vấn tại Tòa án rất khác so với hình thức trò chuyện hàng ngày mà người dưới 16 tuổi đã quen và người bị hại có thể thấy cách xét hỏi của Tòa án là rất phức tạp và mang tính thù địch.

Ba là, tâm lý ngưng ngừng hoặc xấu hổ của người bị hại là người dưới 16 tuổi. Người dưới 16 tuổi có thể cảm thấy khó khăn khi phải nói trước đám đông, đặc biệt khi người bị hại ở trong môi trường xử án và được yêu cầu nói về những gì đã xảy ra hay mang tính riêng tư của mình, nhất là những hành vi xâm hại tình dục mà người bị hại phải trải qua. Người dưới 16 tuổi thường cảm thấy xấu hổ và khó chịu khi kể lại các chi tiết của việc bị xâm hại tình dục trong phòng xử án khi có mặt những người không quen biết.

Bốn là, tâm lý sợ hãi của người bị hại là người dưới 16 tuổi khi phải gặp bị cáo. Một phản ứng hết sức tự nhiên của người bị hại là lo sợ phải nhìn thấy người đã xâm hại mình. Điều này có thể khiến người bị hại rất khổ tâm và khiến người dưới 16 tuổi cảm thấy miễn cưỡng khi tham dự phiên tòa hoặc cản trở khả năng trả lời câu hỏi của Thẩm phán.

Năm là, sự mất tập trung, tâm lý mệt mỏi của người bị hại là người dưới 16 tuổi. Người dưới 16 tuổi có thể bị mắc chứng rối loạn thiếu tập trung, dễ dẫn đến sự phân tâm và mất tập trung vào những gì đang nói khi có những người ra, vào, hoặc di chuyển trên vị trí ghế ngồi của họ trong phòng xử án.

Sáu là, vấn đề giới tính, ngôn ngữ và văn hóa của người bị hại là người dưới 16 tuổi. Người bị hại là nữ dưới 16 tuổi có thể phải

đối mặt với nhiều trở ngại hơn trong việc tiếp cận tư pháp và đưa ra lời khai một cách chính xác. Do các chuẩn mực xã hội về vai trò của giới và sự khác biệt trong cách nuôi dạy giữa con trai và con gái, người bị hại là nữ có thể thiếu tự tin để thể hiện bản thân trước Tòa án. Một số người bị hại là nữ cũng có thể cảm thấy không thoải mái khi bị Thẩm phán hoặc luật sư là nam giới đặt câu hỏi trước Tòa án. Ngoài ra, người dưới 16 tuổi bị xâm hại tình dục là người dân tộc thiểu số hoặc những người không nói ngôn ngữ được sử dụng tại Tòa án phải đối mặt thêm với các rào cản trong việc cung cấp chứng cứ. Trình độ văn hóa của người bị hại cũng có thể tác động đến sự tự tin của họ trong môi trường trang nghiêm và cách giao tiếp trong phòng xử án.

2.2. Biện pháp để khắc phục những khó khăn, trở ngại

Để giúp cho người bị hại là người dưới 16 tuổi khắc phục được những khó khăn, trở ngại như đã nêu trên, các thẩm phán trong quá trình xét xử cần đặc biệt chú ý đến việc sử dụng những biện pháp sau:

Một là, cần có sự phối hợp liên hệ với nhân viên xã hội để đảm bảo rằng người bị hại sẽ được đến thăm quan Tòa án trước ngày xét xử, tạo cơ hội và dành thời gian để xây dựng mối quan hệ với người bị hại.

Hai là, thay đổi môi trường phòng xử án để trở nên thân thiện với người bị hại hơn; điều chỉnh giọng điệu và phong cách thẩm vấn; sử dụng ngôn ngữ cơ thể mở.

Ba là, xây dựng quan hệ, thân thiện và khích lệ, đảm bảo người bị hại có cha mẹ hoặc người hỗ trợ để giúp cho người bị hại tự tin khi tham gia phiên tòa. Bảo đảm cho người bị hại rằng quyền riêng tư của họ sẽ được bảo vệ.

Bốn là, sắp xếp cho người bị hại tham gia vào việc chuẩn bị xét xử trước phiên tòa để người bị hại hiểu được những gì sẽ diễn ra, ưu tiên lấy lời khai của người bị hại để giảm thiểu thời gian chờ đợi của người bị hại tại tòa.

Năm là, giải quyết vụ án nhanh chóng để không làm ảnh hưởng đến cuộc sống của người bị hại, bảo đảm người bị hại được hỗ trợ bởi nhân viên hoặc cộng tác viên xã hội trước và sau phiên tòa. Kiên nhẫn và thấu

hiểu người bị hại, đồng cảm với những nhu cầu đặc biệt của người bị hại là nữ bị xâm hại tình dục. Chỉ định phiên dịch viên chất lượng và bảo đảm cho họ diễn giải chính xác những gì người bị hại nói, lưu ý đến những khác biệt về văn hóa.

Ngoài ra, trong việc xét xử các vụ án xâm hại tình dục có sự tham gia của người bị hại là người dưới 16 tuổi, thẩm phán phải bảo đảm tuân thủ đúng các quy định tại Điều 18 và Điều 414 Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015, sửa đổi, bổ sung năm 2021.

Kết luận

Như vậy, nghiên cứu đặc điểm tâm lý của người bị hại là người dưới 16 tuổi trong giai đoạn xét xử các vụ án xâm hại tình dục trẻ em và vận dụng được những đặc điểm tâm lý này vào thực tiễn tư pháp là vấn đề cấp thiết và quan trọng mà Thẩm phán và những người tiến hành tố tụng, tham gia tố tụng khác cần phải lưu ý trong việc giải quyết các vụ án hình sự liên quan đến tội phạm xâm hại tình dục đối với người dưới 16 tuổi trong bối cảnh cải cách tư pháp, tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong giai đoạn mới./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Tư pháp, *Từ điển luật học*, Nxb. Từ điển bách khoa, Hà Nội, 2006;
2. Nguyễn Văn Lai, “Đặc điểm tâm lý tư pháp của người bị buộc tội, bị hại, người làm chứng là người dưới 18 tuổi”, *Tạp chí Dân chủ và Pháp luật*, số 1 (346)/2021, tr.24-29;
3. Phạm Minh Tuyên, *Kỹ năng xét xử các vụ án hình sự*, Nxb. Thanh niên, Hà Nội, 2018;
4. UNICEF, *Tập huấn nâng cao cho thẩm phán tham gia xét xử các vụ án hình sự liên quan đến người chưa thành niên: Cẩm nang dành cho học viên*, 2022;
5. Vizzotto, A.D.B., de Oliveira, A.M., Elkis, H., Cordeiro, Q., Buchain, P.C. (2013). Psychosocial Characteristics. In: Gellman, M.D., Turner, J.R. (eds) *Encyclopedia of Behavioral Medicine*. Springer, New York, NY;
6. . Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко, *Большой психологический словарь*. - М.: Прайм-ЕВРОЗНАК. Под ред, 2003;
7. Васильев В.А, *Юридическая психология: Учебник для вузов*. - 5-е издание, дополненное и переработанное, Питер, 2005 г. 655 с.